

Fig. 1. Ydre, set fra sydøst. LL fot. 1977. — *Exterior seen from the south-east.*

NILØSE KIRKE

MERLØSE HERRED

Den 4. marts 1293 lovede broder Degn, kannik i Århus?, at yde Roskildebispen tiende af kirken¹, som 22. sept. 1389 betænktes af fru Eline, Niels Grubbes til Kongstedgård, med den fjerde part af samme gård². I Roskildebispens jordebog er den opført med en afgift på 6 øre³, og 1567 var der 33 tiendeydere i sognet⁴. 1637 ønskede kongen en begrundelse for Universitetets forhøjelse af den del af kongens korn-tiende, som var tillagt de 100 studenter i København, eftersom præsten, der på grund af kaldets ringhed havde fået tillagt kongetienden, ikke kunne bære afgiftsforhøjelsen⁵. Kronen skødede 29. maj 1686 kirken til Christian Bielke til Torstedlund⁶, og den lå herefter under Tersløsegård, som 1745 erhvervedes af Holberg. Baronens testamentariske gave indebar, at kirken fra 1754 hørte under Sorø Akademi⁷, indtil den overgik til selveje 1. okt. 1934.

Landsbyen når i vest ud til den forhen ensomt beliggende kirke, der er opført på en bank med frit udsyn til de tre sider, i nord således mod bakkedragene hinsides Åmosen. Kirkegården er udvidet gentagne gange: 1845 mod syd⁸, hvorved den regulariseredes til en »regelmæssig fir-kant«. 1867-68⁹ gennemførtes en ny udvidelse, som 1892 afrundedes med inddragelse af yderligere areal i vest. 1947¹⁰ er kirkegården atter øget på det vestover faldende bakkedrag og har tillige fået parkeringsplads i nordvest.

Kirkegårdens hegn og indgange. Ældst er østmuren, der bortset fra en tredjedel mod nord, fremtræder som en hvidtet, teglhængt mur af rå

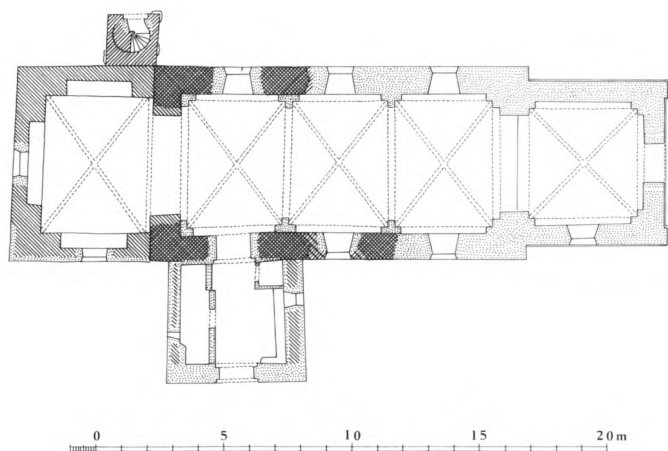

Fig. 2. Plan. 1:300. Målt af MB 1959.
Tegnet af HJ 1980. Signaturforklaring s. 9.

— Ground-plan. Key on p. 9.

og kløvet kamp, suppleret med tegl. De øvrige mure er af blanke kløvsten med enkelte røde teglskifter under afdækningen af vingesten og stammer formentlig fra tiden omkring de to seneste udvidelser¹¹. Inden for hegnet står lindetræer foruden et par birke i øst.

Hovedindgangen i vest er en køreport, som lukkes med to brunbejsede træfløje, ophængt i piller af røde teglsten med afdækning af vingesten. Tilsvarende piller, men uden dørfløje, flankerer indkørslen til parkeringspladsen. I syd, ud for våbenhuset, er der en sortmalet jerntremmelåge mellem piller af røde teglsten, afdækket med munke- og nonnetegl; den stammer fra kirkens restaurering 1865¹². Endvidere er der adgang fra byvejen via en stentrappe i nordøsthjørnet; opgangen lukkes forneden af en sortmalet jerntremmelåge svarende til sydsidens, men muligvis sekundær på nuværende plads¹³.

†Indgange. 1661-62¹⁴ nævnes tre låger og en port. 1857⁸ var opgangen i nordøst udstyret med en ny stentrappe, hvis trin dog skulle omlægges. Om trappen, der i 1862¹⁰ havde syv udvendige stentrin og lukkedes af en bræddelåge med lås, ophængt i muret portal, hedder det 1856¹⁵, at den altid er blevet benyttet i stedet for omvejen ad porten i vest. Sidstnævnte, der 1852⁸ omtaltes som brøstfældig, bestod i 1862¹⁰ af en stakitport mellem murede piller samt en bræddelåge med lås, ophængt i muret portal.

Bygninger m.m. på kirkegården. Et ligkapel

(F. C. C. Hansen) opførtes 1892¹⁶ i sydvesthjørnet af den samme år udvidede kirkegård, dvs. ved sydhegnet mellem de to seneste udvidelser. Bygningen er af røde sten over kløvstenssokkel, og stilen nygotik med glatte, kamtakkede gavle i nord og syd, fladbuede åbninger (nordsidens portal i mønstermuret, spidsbuet spejl) og som gesims under flankemurenes krone trapefrise under savskifte. I bygningens søndre tredjedel er udskilt et materialrum med indgang i øst. — Langs kapellets vestside et muret *nødtørftshus* med halvtæg. Det stammer fra årene o. 1941 og afløste muligvis en forgænger, som 1905 planlagdes uden for sydmurens østhjørne¹⁰. - Et *redskabshus* af røde sten er 1979 opført vest for kapellet. Ved kirkegårdens sydmur fandtes 1862 en muret *†kalkkule*.

Et brolagt *fortov* omkring kirken anlagdes 1862; det er 1953 befriet for cement og omlagt¹⁰.

Kirken består af kor og skib, hvoraf kun skibets vestligste del stammer fra 1100'rne, mens resten hidrører fra en radikal ombygning i 1847. Tårnet i vest er sengotisk og har i nord et lidt yngre trappehus. Sydsidens våbenhus er fra restaureringen 1865-66, da en formentlig sengotisk forgænger blev ombygget til ukendelighed. Orienteringen er omtrent solret.

Materialer og teknik. Skibets mure er af rå og kløvet kamp, lagt i regelmæssige skifter mellem hjørnekvadere, mens der til muråbningerne hovedsagelig er benyttet *limsten*. Udvendig bag våbenhusets loft dækkes muren af en grov,

grusblandet puds med rester af hvidtning. Indvendig på overvæggene ses over den udglattede fugemørtel et hvidt pudslag. Murhøjden er ca. 4,3 m, målt på sydsiden mellem brolægningen og falsgesimsen.

Vinduer og døre. Oprindelige vinduer er delvis bevaret udvendig i begge langsider. Umiddelbart øst for våbenhuset ses vestre karm og begyndelsen af rundbuen til et vindue, som er ødelagt ved indsættelsen af en større åbning. Af det tilsvarende vindue i nord er vestkarmen og to krumhugne buersten i behold, mens resten er borttaget ved murens ombygning 1847. Syddøren er i brug, men ombygget. Af den tilmurede norddør er østkarmen synlig i det ydre under sekundært vindue, som har borttaget bueslaget.

I en af karmstenene er en 15 cm høj lilje (fig. 3) indridset engang i 1200'rne, efter typen at døme.

Indre. Af skibets *†bjælkeloft* er bevaret fire

afsavede bjælkeender samt en række huller i murkronen efter tilsvarende loftsbjælker. Tømmeret, hvis tværmål er ca. 18x12 cm, har strakt sig ca. 75 cm ind i murlivet, og akseafstanden er ca. 85-90 cm. Vestre taggavl er bevaret.

Ændringer og tilføjelser. Engang i middelalderen er der i kor og skib indbygget *†hvælv*, som imidlertid blev nedrevet 1847¹⁷. Muligvis repræsenterer falsgesimsen af munkesten over skibets oprindelige murværk en tilføjelse i forbindelse med hvælvslagningen. Det er ligeledes tænkeligt, at de smigede karmsider af sydsidens vestligste vindue, som ind til spidsbuen er sat af munkesten, er levn af en middelalderlig vinduesudvidelse.

Tårnet, der antagelig stammer fra 1400'rne, er opført af munkesten i munkeskifte, iblandet enkelte genanvendte marksten. Skibets vestgavl er gennembrudt af en bred, noget fladtrykt spidsbuet åbning til tårnrummet, hvis vægge har dybe, spidsbuede spareblændinger. Rummet overdækkes af et samtidigt hvælv, som hviler på forlæg undtagen mod skibets gavl, hvor der er muret en halvtens, nærmest rund skjoldbue; halvtensribber og lette overribber med trinkamme. Oprindelig var der adgang til det mørke mellemstokværk ved en *†fritrappe* i nord, hvortil en fladbuet, udvendigt falset døråbning er bevaret som overdør (med tilmuret vestfals) i det nuværende trappehus. Klokestokværket har til alle fire verdenshjørner to tætsiddende, udvendigt falsede glamhuller. Afdekningen er nu fladbuet med let overgribende stik, men var muligvis indtil restaureringen 1865-66 rundbuet¹⁸. Flankemurene afsluttes med falsgesims, og de øst-vestvendte taggavle prydes af ni spidsbuede højblændinger, svarende til antallet af kamtakker - en komposition, som genfindes næsten identisk i nabokirken i Stenlille.

Trappehuset, som formentlig er tilføjet endnu i middelalderen, fandtes ved synet 1686 i så dårlig forfatning, at en fuldstændig ombygning skønnedes påkrævet¹⁹. Materialet er munkesten i munkeskifte over en syld af marksten, som også er sporadisk benyttet i selve murværket; halvtaget dækkes af munke- og nonnetegl. Underdøren står nu rundbuet og falset²⁰. Stenspindelen,

Fig. 3. Indridsning på karmen af skibets norddør (s. 421). LL fot. 1977. — Engraving on door-frame of entrance to the north.

Fig. 4. Indre, set mod vest. LL fot. 1977. — *Interior to the west.*

hvis trin er belagt med træ, har loft af fladbuede binderstik og belyses i vest af en sprække med trappeformet stik.

Det *tvåbenhus*, som beskrives 1862¹⁰, og tidligst omtales 1677²¹ i forbindelse med reparation af gavlen, var lavere end det nuværende²². Taggavlen, med glatte kamme og toptinde, smykkedes af to rundbuede blændinger, hvoraf den ene havde lysåbning til loftet. Døren var rundbuet, og i øst sad et ligeledes rundbuet, falset vindue med jernsprosser. Det indre havde gulv af røde mursten på fladen og bjælkeloft.

Eftermiddelalderlig istandsættelse og ombygning.
Ved synsforretningen 1686 konstateredes store revnedannelser såvel ved koret som i tårnets syd- og nordmur²³. Tårnet, der ligger udsat for vejrligets nedbrydende virkninger, har utvivlsomt krævet idelige reparationer. Årstallet 1790, som læses på et jernanker ved foden af vestre taggavl, refererer vel til en af disse, og få år senere, i 1803²⁴, fandtes sydsiden udtvunget af tryk fra hvælvet. Kirkebygningens stabilitet har

i det hele taget voldt problemer. Herom vidner en række oplysninger om ankerbjælker og støt-tepiller²⁵.

Kirkens *ombygning* 1847 ved arkitekt Ferdinand Thielemann var både motiveret af bygningens brøstfældighed og af ønsket om mere plads på grund af sognets voksende folketal²⁶. Koret og skibets østligste dele blev revet ned, og i stedet opførtes et nyt, rummeligere kor, ligesom skibet forlængedes med et fag. Materialet er i begge afsnit små, gulligrøde sten i krydsskifte. Koret har sokkelfremspring og på gavlen hjørnelisener, som videreføres af en stigende spidsbuefrise langs de glatte kamme. Skibets nye østgavl er glat med toptinde, og flankemurene afsluttes med falsgesims. Syv spidsbuede vinduer med støbejernssprosser - »antikke jernvinduer« (Rask) - indsattes i såvel kirkens flankemure som tårnets vestsideside. I det indre byggedes nye ribbehvælv på falsede vægpiller uden vederlagsmarkering.

I 1865-66 gennemgik kirken en grundig re-

staurering i den nye arkæologiske stils ånd¹². Murene, der både før og efter ombygningen 1847 stod hvidkalkede¹⁰, blev nu afrenset, og sporene efter ombygninger blotlagt. Korgavlens fik et fladbuet loftsvindue, og skibet udstyredes formentlig nu med falsgesims af nye munkesten, svarende til forholdene ved de bevarede dele af flankemurene. Endvidere skalmuredes tårnets sydside samt store partier i vest.

Våbenhuset fornyedes næsten totalt²²: Tilbygningen fik højere rejsning og opførtes af materialer, der skulle harmonere med de netop blotlagte, oprindelige partier af skibets mure. Murene er således af marksten, østvinduet og dørens fladbuede stik samt taggavlens cirkelglug af limsten, og endelig fik bygningen falsgesims og brynede kamtakker af moderne munkesten. Skibets fladbuede syddør udførtes ved samme lejlighed.

Korgavlens fladbuede dør er indsat 1882¹⁰, og 1884 fik tårnrummet et spidsbuet syd vindue af hensyn til organisten.

Tagværker. Over det gamle skib er bevaret en dragerstol af eg (suppleret med fyr) med dobbelt lag hanebånd; i midterstolpen er indhugget 1739 over initialerne CNG. Over skibets østende samt i koret er fyrretagværker fra 1847, mens våbenhusets og tårnets er opstillet 1865¹².

Kirken står nu helt præget af 1800'ernes ombygning og restaurering med røde vingetegl fornyet 1972, samtidig med at tårnets skifertag fra 1865-66¹² forsvandt. Gulvene i kor og skib er af rødgule sten, lagt på fladen i cement, og i stolene er der ferniseret bræddegulv. Våbenhusets gulv er af gulsten i rudemønster.

1881¹⁰ opsattes kakkellovn i skibets nordvesthjørne. 1913-14 installeredes varmeværk med fyrrum langs våbenhusets vestre flankemur, som behuggedes noget for at tilvejebringe den nødvendige plads. En nu blændet cirkelåbning (med rist til returluft) over indgangsdøren stammer fra dette anlæg. 1960 fik kirken nyt varmluftsanlæg med fyrrum sammesteds, men en anelse mere pladskrævende.

INVENTAR

Oversigt. Kirken er fattig på ældre inventar; prædikestolen stammer fra ombygningen 1847, altertavle og orgelfacade fra restaureringen 1865-66, da stolene blev repareret og gjort bredere; de nuværende udførtes 1929. Fonten er romansk med dåbsfad fra midten af 1500'rne. I tårnet hænger kun een klokke, støbt 1709. Farveholdningen, grågrønt og gråt, fra 1967, skyldes Ernst Trier. 1862 var alt træværk malet med mørk oliefarve.

Alterbordet dækkes af træpanel fra 1865¹² med fastsømmet klæde og et nyt skab på bagsiden. 1758 læstes på den øverste kant af alterbordet, hvorved må forstås frisen af en *†alterbordsforside*: »Vermum dei manet in æternum« (Es. 40.8)²⁷.

Alterklæde, fra 1900'rne, af rødt fløjl med latinsk kors af guldgalon. På et *†alterklæde* af rødt fløjl var 1758 baldyret to adelige våbener og over det ene »P v K« (Poul von Klingenberg), over det andet »F E L[E?] B« (Fru Edele Elisabeth Bielke); under begge årstallet 1688²⁷. 1862

Fig. 6. Altertavle fra 1865 med maleri signeret af C. Schleisner samme år (s. 424). LL fot. 1977. — *Altar-piece from 1865 with painting signed by C. Schleisner same year.*

nævnes et alterklæde af rødt fløjl med guldgalon¹⁰.

En *†alterdug* var 1853 fordærvet af fugtighed og rust, så en ny måtte anskaffes, men den gamles kniplinger ansås for så gode, at de kunne bruges på den nye⁸. 1862 var dugen af hvid Cambridge med kniplingsbort¹⁰.

Altertavlen (fig. 6), fra restaureringen 1865, er en nygotisk ramme efter tegning af Christian Hansen²⁸ med maleri signeret »C. Schleisner 1865« i nedre, højre hjørne. Billedet, der er malet med olie på lærred, måler 191x116 cm og forestiller Kristus i Getsemane. Farverne er mørke, især grønne og blå, bortset fra den røde kappe, Kristus bærer over blå kjortel. Rammen står i træets farve med enkelte grå og forgyldte lister. *†Altertavler.* 1) Med reliefskåret årstal 1625. Af præsteindberetningen 1758²⁷ fremgår, at tavlen har tilhørt den gruppe, der er repræsenteret i bl.a. Butterup, Grandløse (s. 69, fig.

10 og s. 210 med fig. 9) og Søndersted, og som også har stået i Ugerløse. I storfeltet var malet Nadverens indstiftelse og til siderne de fire evangelister med »navne over hver især«. I postamentet læstes: »Alexander Rabe von Papenheim de Libano præside arcis Holbecanæ. Ecclesiaste Jano Jani filio Salingio. 20. augusti 1625« (Alexander Rabe von Papenheim til Libenau, Holbæks lensmand, pastor Jens Jensen Salling). Antagelig i postamentfeltet²⁹ med relation til maleriet ovenover sås citat på latin fra Joh. 1,7: »Sanguis Jesu Christi purgat . . .« (Jesu Kristi blod renser os fra al synd). Lidt nedenunder, dog oven for altertavlen, læstes: »Desiderio desiderari hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar« (jeg har hjerteligt længtes efter at spise dette påskemåltid med jer . . . Luk. 22,15)²⁷. 2) 1828, maleri forestillende Hyrdernes tilbedelse, malet af Lucie Ingemann³⁰. 1858 angaves tavlen at være brøstfældig, hvorfor en ny måtte anskaffes⁸, hvilket imidlertid først skete 1865, jfr. nr. 1. 1862 var rammen uden maleri¹⁰, men på alterbordet stod et *krucifiks* af forgyldt jern. Det står nu på en hylde ved korets nordvæg. Et tilsvarende leveredes 1865 af Christiansholms Jernstøberi i Rendsborg til Lyngå kirke (Sabro hrd., Århus amt).

Fig. 7-8. 7. Alterkande, 1874 skænket til præsten og hans hustru, efter deres død 1897 overdraget menigheden (s. 425). LL fot. 1977. — *Wine jug, 1874 presented to the vicar and his wife, and given to the parish after their deaths in 1897.* 8. Alterstage (s. 426). LL fot. 1977. — *Altar candlestick.*

Altersølv. Kalk, 1884, 22,5 cm høj. Cirkulær fod, som går direkte over i skaftet, midtdelt knop med fire små firpas. På foden graveret cirkelkors og »Nidløse Kirke«. Under bægerets mundingsrand og under foden fire stempler: ovalt mestermærke med PCC for Peter Christian Christensen (Bøje 2662)³¹, guardeinmærke for Simon Groth, Københavnsmærke (18)84 og Sorøs by mærke (Bøje 2652). 1833 fandt synet, at den *†kalk* var for lille og burde omgøres af ny³².

Disk, samtidig med kalken, 14 cm i tv. På fanen graveret cirkelkors. Under bunden indskrift og stempler som på kalken, dog er årstallet udslidt. *†Disk* bekostedes af Akademiet efter præstegårdens brand 1832⁸. Ifølge kirkebeskrivelsen 1862 var den under bunden mærket: »Nidløse Kirke 1834«¹⁰.

Oblateske, 1863, cylinderformet, 2,5 cm høj og 8,5 cm i tv. På låget graveret græsk kors og

på siden med skriveskrift: »Nidløse Kirke«. Under bunden tre stempler: lille rektangulært mestermærke hvori WI for Niels Wilhelm Jørgensen (Bøje 1133), Københavnsmærke (18)63 og guardeinmærke for Peter Reimer Hinnerup.

Alterkande (fig. 7), 1874, 30 cm høj. På korpus graveret fraktur: »Til Christian Carl Frederik Emil August Krog-Meyer og Frida Elisa Charlotte Krog-Meyer født Grüner den 27de Juni 1874 fra Nidløse Sogns Beboere« og »Ved Pastor emeritus C. C. F. E. A. Krog-Meyer og Hustrus Død (d. 11. Maj 1897) bad deres Arvinger Menigheden i Nidløse modtage denne Kande til Brug ved Nadverbordet«. Under bunden tre stempler: rektangulært mestermærke med V. C. for Fredrik Christian Vilhelm Christesen (Bøje 1140)³³, Københavnsmærke (18)74 og guardeinmærke for Simon Groth. *†Alterkander*. Inventariet 1662 opregner en tin-

flaske til at hente vin i¹⁴. 1838 anskaffedes en kande af porcelæn⁸, formentlig den sorte med guld Kors, som 1862 opbevaredes i præstegården¹⁰.

Sygesæt, fra 1884 ligesom altersølvet og sva- rende til dette. På kalkens bæger, der rummer vinbeholderen, graveret latinsk kors. Under mundingsranden og under foden stempler som alterkalkens. Synet foreslog 1897, at det tidligere beret- telse- sæt blev anbragt i Sorø Akade- mis arkæologiske samling i Saxos celle¹⁰.

Alterstager (fig. 8), senmiddelalderlige? 36,5 cm høje, meget røde i godset. Cylinderformet skaft med to skafringe, ensdannet, skålformet fod- og lyseskål. To *†bliklys* i alterstagerne nævnes i inventariet 1862¹⁰. Syvarmet *stage* »Skænket til Nidløse Kirke Julen 1919 af Lærer J. E. Hansen og Hustru«. Titusstage fra Lauritz Rasmussens Broncestøberi.

Et *†røgelsekar* er nævnt 1662 og 1667¹⁴.

†Messehagler er omtalt, men ikke beskrevet i kilderne. 1812 og 1813 manglede messehagel, 1816 var en skøn rød fløjlskåbe med guldgalo- ner anskaffet³⁴.

En lille *†messekløkke* er nævnt 1662 og 1667¹⁴.

Alterskranke, 1865¹², halvrund, med spinkle,

drejede træsojler, grå med håndliste af mahog- ni. 1862 var *†altersranken* af jern¹⁰.

Font, romansk, af granit, tv. 70 cm, af Kalundborgtype³⁵. Kummen og den firkantede fod, begge med tolvstav foroven, er hugget hver for sig og cementeret sammen. Stod længst nede i gangen, indtil den 1756 flyttedes op i koret, straks inden for indgangen²⁷; nu ved korbuens nordre vange.

Dåbsfad. 1) (Fig. 9) o. 1550, sydtysk, af messing, tv. 62 cm. I bunden drevet fremstil- ling af det habsborgske våben kranset af minu- skelindskrift: »Got sei mit uns« gentaget fire gange. På fanen hjorte forfulgt af hunde samt stemplede ornamenter, som også ses i bunden uden om indskriften. 2) 1600'rne, kun 23 cm i tv. med 2 cm bred fane, men 7 cm dybt. Glat. Inventariet 1662 opfører de to bækkener i fon- ten¹⁴.

Dåbskande, anskaffet efter synets påbud 1863⁹, af tin, 26 cm høj, med kirkens navn graveret på korpus: »Nidløse Kirke«. Af type mindende om Københavnerkandestøberen C. M. Svanbergs (jfr. DK. Frborg s. 2689 med fig. 38).

Et *†fontelåg*, »fladt trætag«, nævnes i beskri- velsen 1862¹⁰.

**Korbuekrucifiks* (fig. 10), 1475-1500, sengo- tisk, nu uden arme. Heller ikke korstræet er bevaret³⁶. Figuren måler ca. 105 cm. Hovedet er faldet ned mellem skuldrene og drejet mod højre, en situation som understreges ved højre øjes placering meget længere nede end det ven- stre. Øjne og mund er lukket. Håret deles i højre side i to lokker, den ene foran, den anden bagved skulderen, mens det i venstre er strøget om på ryggen. Flettet, turbanagtig tornekrone med rester af torne. Skægget er regelmæssigt bølget og hageskægget rullet op i to krøller på midten. Den hvælvede brystkasse har vunde i højre side og knoppede ribben. Lændeklædet er stærkt foldet med en snip ved Kristi højre side; den anden er stukket bagved og kommer frem mellem benene, som er skarpttryggede og har bøjede knæ, det højre drejet ud mod siden. Korslagte fødder, nu gennemboret af et søm. Rester af yngre staffering på kridtgrund. Det

Fig. 9. Dåbsfad, o. 1550, sydtysk (s. 426). LL fot. 1977. — Baptismal dish, about 1550, south German.

Fig. 10. *Krucifiks, nu i Sorø Kunstmuseum (s. 426). NE fot. 1980. — *Crucifix, now in Sorø Kunstmuseum.

forsvundne korstræ var svagt hvælvet med affasede kanter; dets runde, konkave evangelistskiver var kantet af kvadratisk ramme.

1758 hang krucifikset på nordvæggen²⁷. Senere er det ført til Sorø, hvor det sammen med andet inventar fra kirker tilhørende Sorø Akademi opbevarede i »Saxos celle« i klosterporten.

Derfra flyttedes det 1962 til byens kunstmuseum³⁷.

Prædikestol, fra kirkens udvidelse 1847¹², nyromansk, bestående af fem fag med glat, rundbuet arkadefelt; i frisen udsavede firpas. Grå med forgyldte lister. I skibets sydøstre hjørne.

Stolestader, fra 1929¹⁰. Grågrønne med grå lister. †*Stole* trængte 1806 til nye døre²⁴; 1862 havde stolene, som var udført 1847³⁸, åbne rygge¹⁰. En †*præstestol* med grønne shirtingsgardiner stod 1862 ved korets nordvæg; den fjernes 1915¹⁰. *Muret bæk* langs våbenhusets østvæg³⁹.

Pengeblok, 16-1700'rne, 58 cm høj over gulvet, som den er cementeret fast i. Nederste del af den firkantede blok har affasede hjørner og er smallere end den øverste, der er forsynet med fem vandrette jernbånd, hvoraf de tre er hængselbånd på forsídens låge. Låget har lille penge-tragt på midten, hvor to jernbånd krydser hinanden. Grå med sorte jernbånd. I våbenhuset.

Pengebøsse, 1800'ernes slutning⁴⁰, af messing. Cylinderformet med let hvælvet låg. Ude af brug. 1862 fandtes to halvrunde, lakerede †*blikfattigbøsser* med blikbagplade¹⁰. Tre †*pengetavler* anskaffedes 1838⁸.

Et †*pulpitur* er nævnt 1806, da der burde etableres nye trapper til det²⁴.

Dørfløje fra 1865¹², med store, nygotiske gangjern af smedejern. Til våbenhuset og mellem dette og skibet.

Orgel, bygget 1861 af Jens Gregersen, København, bekostet af Sorø Akademi. Ét manual (C-c''') med fem stemmer: Principal 8 Fod (indsat o. 1900), Gedackt 8 Fodstone, Fugara 8 Fod, Principal 4 Fod, Octav 2 Fod. Salmevers-tæller til 12 vers. Mekanisk sløjfevindlade. Moderne bælgranlæg indbygget 1970 i forbindelse med restaurering ved I. Starup & Søn; de oprindelige kassebælge er forsvundet. Nygotisk facade af samme type som i Stenmagle (Sorø amt). På forhøjning i tårnrummet⁴¹.

Salmenummertavler, fra o. 1950, glatte med søm til metalnumre. Hvidmalede.

En *lysekrone*, i barokform, antagelig fra 1900'rne, flyttedes 1942 fra skibet op i koret. Samtidig opsattes otte lampetter i barokform på

skibets vægge. 1969 ophængtes lysekroner med dråbeformede glødelamper, tegnet af arkitekt Aage Herløw.

Klokke (fig. 11), 1709, støbt af Frederik Holtzmann, København. Tvm. 88 cm. Latinsk indskrift om halsen med reliefversaler: »Me fecit Friderich Holtzmann Hafniæ 1709 gloria in excelsis deo«. Over indskriften akantusblad-bort og under den en tilsvarende bredere med blomster og drueklaser. På legemet flankerer to kronede løver, som står på bagbenene, kirkejeeren Poul Klingenberg's våben. Ophængt i slyngebom. En *†klokke* afleveredes 1528⁴². Inventariet 1667 opregner een klokke¹⁴; 1686 var den i stykker, »så at den med stor fare ringes og kan dog ingen lyd give fra sig«²¹. Kirkebeskrivelsen 1862 omtaler ligeledes een klokke⁴³, den eksisterende.

Klokkestol, fra 1808, af eg, til een klokke, med tre sæt oprindelige skræstivere og eet sæt, af fyr, yngre end 1892 (jfr. opmåling), samt overligger affyr.

GRAVMINDER

Gravsten. 1) O. 1600-50. Af den stærkt slidte indskrift med fordybede versaler fremgår kun, at afdøde var en pige, muligvis den kvinde, der er fremstillet i ovalt felt nederst på stenen. Der kan være tale om en sten, som 1862 og 1895 lå i gangen fra våbenhuset, og som var ulæselig bortset fra »2. aug. 1614«⁴⁴. Rød kalksten, ca. 105x85 cm; den nederste kant mangler. Antagelig siden 1903¹⁰ på våbenhusets sydvæg, øst for døren.

2) 1655? Hans (Albertsen Meyer) . . . (sog)nepræst for Nid(løse) . . . 1655 . . . menighed i 17 år (1690-1707) . . . og hustru (Karen Rasmusdatter) . . . Odense. Grå kalksten, ca. 170x107 cm, med fordybede, meget slidte versaler. I hjørnerne rosetter og på stenens nedre halvdel nu udslidt medaljon, der 1895 viste et stiliseret træ⁴⁵. 1895 i skibets midtgang ud for døren til våbenhuset, antagelig siden 1903 på våbenhusets østsvæg.

Kirkegardsmonumenter. 1) 1811? ... Hansen, *1731, †1811. Rødlig granitsten, 98x67 cm,

Fig. 11. Klokke, støbt 1709 af Frederik Holtzmann (s. 428). LL fot. 1977. — *Bell, cast in 1709 by Frederik Holtzmann.*

med klodsede, fordybede versaler. I fortsættelse af gravskriften læses: »Mathviii«. Indmuret i vestre kirkegårdsmur, syd for hovedindgangen.

2) 1824. Jens Baggesen, sognepræst for Nidløse menighed, *(8.) juni 1772, †6. marts 1824, og hustru Catharine Baggesen født Lindholm, *15. okt. 1767, †(1.) okt. 1824. Rødlig sandsten, 192 x 94 cm, med fordybede versaler. Nord for kirken. Tidligere hegnedes gravstedet af *smedejernsgitter* på kampestenssokkel⁴⁶.

3) 1876. Maren Lund født Hansen. Rødgrå granitsten, 94x60 cm, med fordybede versaler, for størstedelen udslidt. I vestre kirkegårdsmur, syd for indkørslen.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Kirkeinspektionsarkivet. Sorø Akademis godskontor, rgsk. 1665-86. — *Kgl. Bygningsinspektorat*. A48-494. Journalsager 1857-1958. — *Ved embedet*. Kirkesynsbog 1862-19(77). — *Liber daticus* 1838-1968. — Se i øvrigt arkivalier for Holbæk amt i almindelighed s. 50.

NM2. Indberetninger ved Chr. Axel Jensen 1910 (bygning og inventar), Hugo Johannsen 1976 (bygning). — Bygningsbeskrivelse ved Hugo Johannsen, inventar og gravminder ved Marie-Louise Jørgensen. Redaktion afsluttet dec. 1980.

Tegninger. NM2. To blade med plan, snit og opstalter (farvelagte), signeret Hoffmann 1867. To blade med kalker efter samme. — Plan og opstalt af ligkapel. — Opmåling af stolestader, ved Algot Lautrup-Larsen 1929. — Plan over den yngste del af kirkegården. — Plan ved M. Brahde 1959.

Litteratur. H. C. Rask: Beretning om Nidløse Kirkes Indvielse Søndagen den 24de Oktober 1847 (Rask). — J. B. Løffler: Sorø Akademis Landsbykirker, 1896, s. 54-56, pl. XXV-XXVI.

¹ DiplDan. DaRigBr. 2. rk. IV, nr. 98.

² Repert. nr. 3712.

³ Roskildebispens jordebog s. 160.

⁴ Landebogen, s. 153.

⁵ KancBrevb. 8. febr.

⁶ Kronens Skøder II, 572 f.

⁷ William Norvin i Sorø. Klostret. Skolen. Akademiet gennem Tiderne, II, 1931, s. 123f.

⁸ LA. Tuse og Merløse hrd.s provsti. 1824-1900. Synsforretningsprot.

⁹ LA. Bispearkivet. 1862-79. Kirkesyn.

¹⁰ Ved embedet. Synsprot. 1862-19(77).

¹¹ Således var udvidelsen fra 1892 allerede samme år forsynet med ringmur, og 1898 ombyggedes 65 alen at den gamle sydmur, jfr. note 10. I synsprotokollens beskrivelse fra 1862 nævnes, at 25 alen af ringmuren var nyopført 1860 af mursten og i modsætning til de ældre, hvidkalkede mure stod blank.

¹² LA. Kgl. Bygningsinspektorat. A48-494. Journalsager. 1857-1958.

¹³ Det nuværende trappeanlæg er yngre end Hoffmanns kirkegårdsplan (fig. 14), der viser en låge noget vest for selve hjørnet.

¹⁴ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkeergsk. 1661-72.

¹⁵ RA. Kultusmin. 1. Dep. 1848-1916. Journalsager.

¹⁶ En signeret plan og opstalt af kapellet er 1960

skænket til Nationalmuseet af boet efter Akademiarkitekt Algot Lautrup-Larsen og skyldes formentlig dennes forgænger i embedet, F. C. C. Hansen. Vedr. opførelsestidspunktet, jfr. note 10.

¹⁷ Sognepræsten, der fulgte nedrivningen, nævner, at den oprindelige kirke kun bestod af to små hvælvinger og et meget lille kor, jfr. Rask.

¹⁸ Jfr. synsprotokollens beskrivelse 1862.

¹⁹ Det er dog tvivlsomt, om man gik så grundigt til værks. I synsforretningen (jfr. note 21; endvidere Løffler: Sorø Landsbykirker, s.55) nævnes, at træperne er ruinerede og selve den murede opgang skilt fra tårnet og kirken. Sidstnævnte forhold kan stadig iagttages, idet revnen ses udmuret med mursten, hvis bredde tiltager opefter.

²⁰ På Hoffmanns tegning fra 1867 (fig. 13) er døren fladbuget; men både synsprotokollen fra 1862 (note 10) og F. F. C. Hansens opmåling (Løffler: Sorø Landsbykirker, pl. XXVI) beskriver en åbning, svarende til den eksisterende, hvis stik nymuredes 1865 (jfr. note 12). Vangernes fals synes genopsat i nyeste tid.

²¹ LA. Sorø Akademis godskontor. Kirkeergsk. 1665-86.

²² Synsprotokollens målangivelser fra 1862 (note 10) viser, at planen er uændret, mens flankemurene ved ombygningen fik noget højere rejsning. Af regnskaberne (note 12) fremgår, at gavlen blev nedbrudt og nyopført, mens et eksisterende vindue kun ommuredes. Flankemurene rummer derfor antagelig rester af oprindeligt murværk, ligesom vægbænken, der omtales 1862, er bibeholdt. Hvad materialerne angår, afholdtes udgifter til to mand, som i fire dage »slog og kileflækkede sten«.

²³ Jfr. note 21. Endvidere Løffler: Sorø Landsbykirker. 55.

²⁴ LA. Merløse herreds provsti. 1803-08. Kirkesynsforretn.

²⁵ 1803 (jfr. note 24) fandtes kirkens flankemure i god stand, takket være to (anker)bjælker, og ligeledes gavlen med dens jernankre. 1838 (jfr. note 8) nævnes to piller på kirkens sydside.

²⁶ Jfr. note 8. Endvidere Rask.

²⁷ LA. Bispearkivet. 1758-59. Hist. efterretn. til HofmFund.

²⁸ Jfr. Løffler: Sorø Landsbykirker, s. 55.

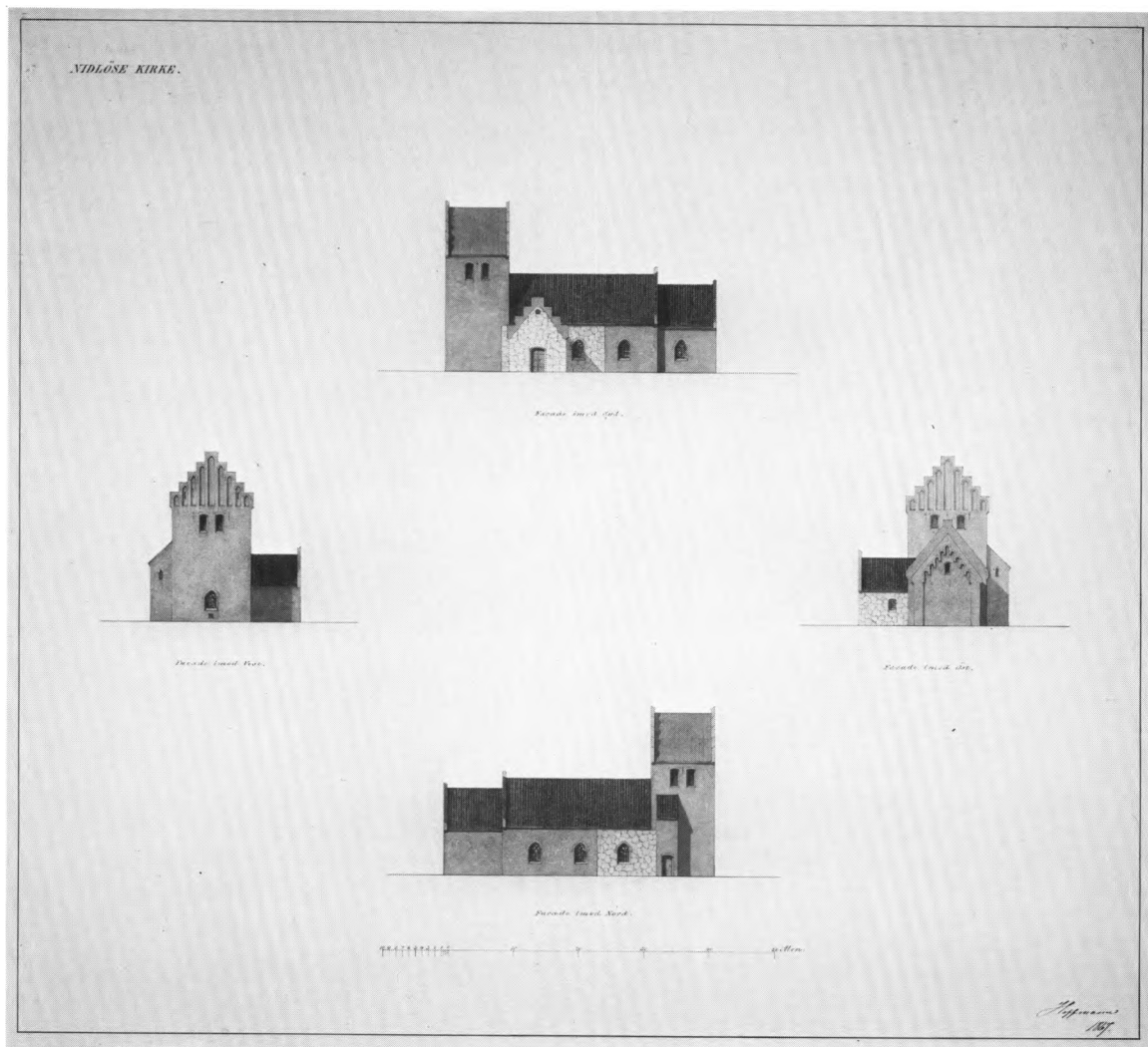
²⁹ Tæt over alterbordet, under årstallet, som fandtes under storstykket.

³⁰ NM2. Håndskriftsaml. J. H. Larsen: Bidrag til topografisk beskrivelse ... 1842. L. I. har udført adskillige altertavler med dette motiv, således 1855 til Ørsløv (DK. Sorø s. 561), 1860 til Nørre Snede (Vrads hrd., Skanderborg amt), 1862 til Højer (DK. Sjyll. Tønder s. 1036), 1873 til Nørre Nissum (Skodborg hrd., Ringkøbing amt), 1876 til Torsted (Hind hrd., Ringkøbing amt) med flere.

³¹ P. C. C. fik borgerskab i Sorø 1840 og døde 1895.

Fig. 12. Landsbyplan o. 1800. — Village map from c. 1800.

³² Jfr. note 8. Löffler (note 28) opfatter altertøjet, der nævnes i HofmFund VIII, 279, som identisk med altersølvet, hvilket også ofte er tilfældet. Af indberetningens ordlyd (note 27) fremgår imidlertid, at der her er tale om alterklæde, jfr. †alterklæder.

³³ F. C. C. havde borgerskab i Slagelse 1846-56, var derefter sølvvarefabrikant i København.

³⁴ Holbæk amtsprovsti. 1808-24. Synsforretn.

³⁵ Jfr. Mackeprang: Døbefonte s. 96, 406.

³⁶ 1910 lå figurens to arme og dele af korstræet på våbenhusloftet.

³⁷ Inv. IIA8. nr. 196.

³⁸ Jfr. Rask.

³⁹ 1818 behøvede de murede bænke i våbenhuset reparation (note 34).

⁴⁰ 1888 trængte kirkebøssen til at opmales og befæstes (note 10).

⁴¹ Yderligere oplysninger om orglet findes i Den danske Orgelregistrant (Musikhistorisk Museum og Carl Claudius' Samling, København).

⁴² RA. Rgsk. ældre end 1559. Fortegnelse over indkrævede klokker.

⁴³ Jfr. note 10. 1902 havde ældre folk hørt fortalt, at der var blevet ringet med to klokker ved Frederik VI.s død 1839 (note 15).

⁴⁴ Jfr. note 10. 1895 tydedes navnet Dorothea Lavrids- eller Moridsdatter, jfr. Löffler: Sorø Landsbykirker.

⁴⁵ Löffler: Sorø Landsbykirker.

⁴⁶ Ifølge oplysning fra graveren 1976.

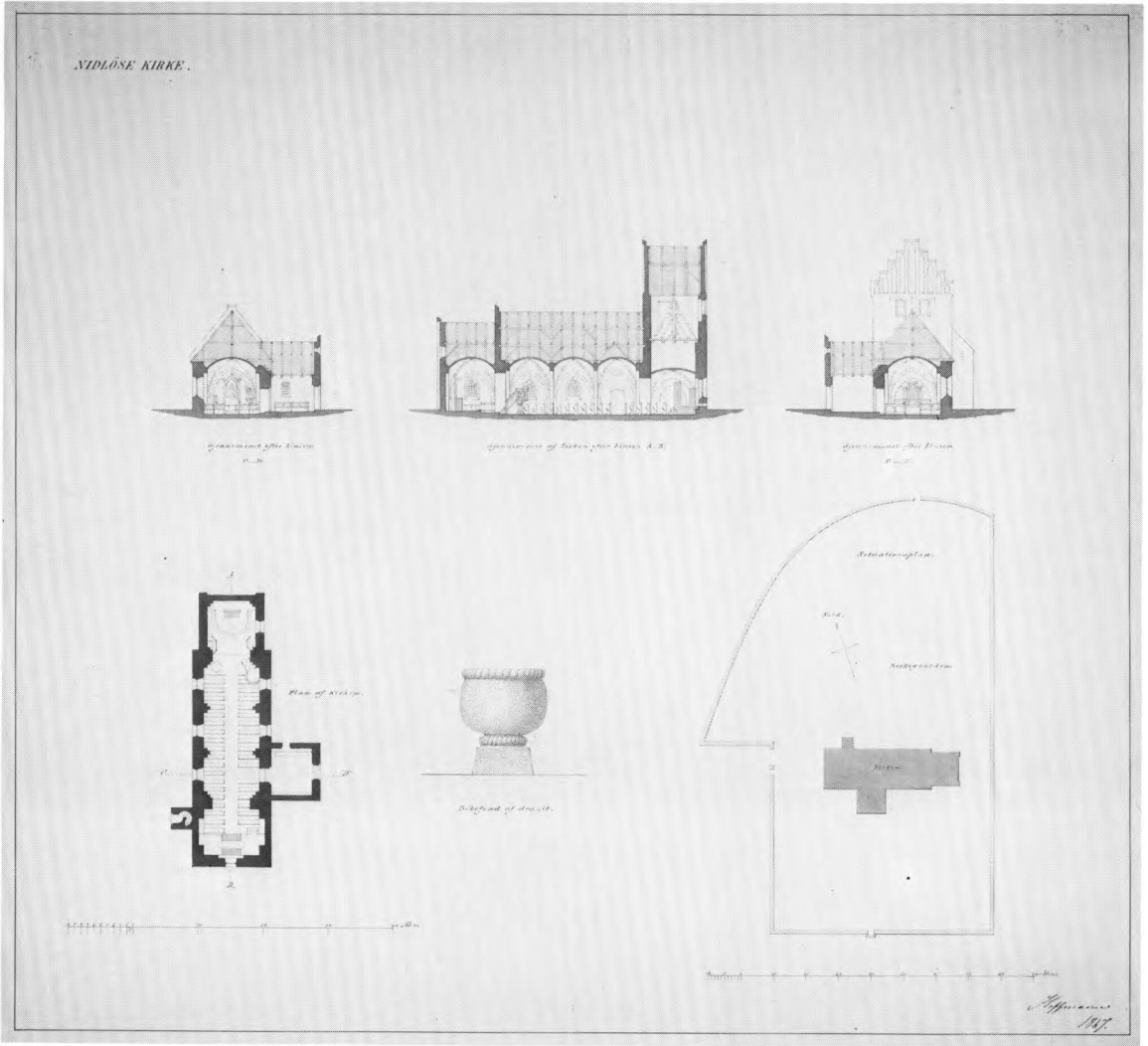

Fig. 13-14. To farvelagte blade med planer af kirkegård og kirke samt snit og opstalter, signeret »Hoffmann 1867«. Bygningstegneren Georg Hoffmann udførte tilsvarende sæt af de andre Akademikirker samt til Universitetets kirker. Tegningerne giver ofte værdifuld oplysning om tilstanden i 1860'erne, men er dog ikke fuldtud pålidelige i enkeltheder. — Two coloured leaves with plans of churchyard and church, as well as sections and elevations, signed by "Hoffmann 1867". The architectural draughtsman Georg Hoffmann made corresponding sets of the other Academy churches and of the churches belonging to the University. The drawings often give valuable information about the state of these churches in the 1860s, but are not always fully reliable in detail.